

MAKİNE Mİ, İNSAN MI? HARİKALAR DİYARINDA BİR ÇEVİRİ ÇALIŞMASI

Rukiye Büşra ÖZDEMİR*

Zeynep BAŞER**

Öz

Bu çalışma, edebi metin çevirilerinde makine çevirisinin Türkçe-İngilizce dil çiftindeki güncel potansiyelini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, Alice Harikalar Diyarında adlı eserden deyimler, kültürel ögeler, metaforlar ve kelime oyunları gibi edebi unsurlar açısından zengin yaklaşık 200 kelimelik bir kesit seçilmiştir. İngilizce kaynak metin ile metnin profesyonel bir insan çevirisi ve ChatGPT tarafından üretilen makine çevirisi, 3. sınıf mütercim ve tercümanlık öğrencilerine Çeviri A ve Çeviri B olarak sunulmuştur. Katılımcılar, kaynak metin ve çevirileri karşılaştırarak açık uçlu sorulardan oluşan bir anket aracılığıyla çevirilere ilişkin genel değerlendirmelerde bulunmuş, hangi çevirinin makine çevirisi olduğunu düşündüklerini gerekçeleriyle açıklamış ve edebi metinlerde makine çevirisinin gelecekte insan çevirisinin yerini alıp alamayacağına dair görüşlerini belirtmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların yaklaşık %74'ü makine çevirisini doğru biçimde tespit etmiş; birebir çeviri eğilimi, yapaylık, duygusal yetersizlik, robotik dil kullanımı ve deyim aktarımındaki hatalar bu tespitin başlıca gerekçeleri olarak öne çıkmıştır. Ayrıca katılımcıların %74'ü insan çevirisi olan Çeviri A'yı tercih ettiklerini belirtmiş; doğallık, bağlama uygunluk, isabetli kelime seçimleri ile deyimse ve kültürel ifadelerin başarılı aktarımı tercih nedenleri arasında yer almıştır. Sonuç olarak, güncel durumda makine çevirisinin edebi metin çevirilerinde profesyonel insan çevirisine göre daha az yeterli olduğu; özellikle bağlam, duygu aktarımı ve kelime oyunları gibi edebi boyutlarda yetersiz kaldığı ve bu nedenle ayırt edilebilir olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Edebi çeviri, makine çevirisi, insan çevirisi, yapay zekâ, çocuk edebiyatı

Araştırma Makalesi

Date Received (Geliş Tarihi): 09.04.2026

Date Accepted (Kabul Tarihi): 31.05.2026

DOI: 10.58306/wollt.1926707

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı (Kırıkkale, Türkiye), e-mail: imbusraoz@gmail.com, ORCID: [0009-0006-3914-1865](https://orcid.org/0009-0006-3914-1865).

** Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı (Kırıkkale, Türkiye), e-mail: zynpbaser@gmail.com, ORCID: [0000-0003-4391-4075](https://orcid.org/0000-0003-4391-4075).

MACHINE OR HUMAN? A TRANSLATION STUDY IN WONDERLAND

Abstract

This study aims to examine the current potential of machine translation in English–Turkish literary translations. For this purpose, a section of approximately 200 words, rich in literary elements such as idioms, cultural references, metaphors, and wordplay, was selected from the work Alice’s Adventures in Wonderland. The English source text, along with a professional human translation and a machine translation generated by ChatGPT, was presented to third-year Translation and Interpreting students as Translation A and Translation B. By comparing the source text and the translations, participants provided general evaluations through an open-ended survey, explained which translation they believed to be the machine output with their justifications, and shared their views on whether machine translation could replace human translation in literary texts in the future. According to the findings, approximately 74% of the participants correctly identified the machine translation; the main justifications for this identification included a tendency toward literal translation, artificiality, emotional inadequacy, robotic language use, and errors in rendering idioms. Additionally, 74% of participants stated that they preferred Translation A (the human translation), citing naturalness, contextual appropriateness, accurate word choices, and the successful transfer of idiomatic and cultural expressions as reasons. Consequently, it was observed that in its current state, machine translation is less proficient than professional human translation in literary works, remaining inadequate and thus distinguishable particularly in literary dimensions such as context, emotional resonance, and wordplay.

Keywords: *Literary translation, machine translation, human translation, artificial intelligence, children’s literature*

1. Giriş

Teknoloji ve yapay zekânın son zamanlarda sürekli olarak ilerleyerek gelişmesi hemen her alanda büyük değişimlere neden olmuştur. Eğitim, sağlık, sanat, bilim gibi birçok alanı etkileyen bu gelişmeler insanlığın bir parçası haline gelmiştir (Clegg, 2024). Teknoloji ve yapay zekânın bu hızlı gelişimi insan yaşamını çeşitli alanlarda kolaylaştırırken aynı zamanda teknolojiden etkilenen bazı mesleklerde becerilerin yeniden değerlendirilmesi gerektiğine dair görüşlere de sebep olmuştur (Benvenuti vd., 2023). Yapay zekânın hızla ilerlemesinden etkilenen alan ve mesleklerden biri de çeviridir. İlk başlarda yalnızca sözcük ve basit cümle düzeyinde çeviri yapmayı sağlayan makine çevirisi, zamanla nöral makine çevirisi ve özellikle yapay zekânın son zamanlardaki desteği ve geniş veri tabanlarının kullanımıyla birlikte anlam ve bağlam düzeyinde de çeviri yapmakta daha gelişmiş bir hale gelmiştir (Wang, 2022).

Tüm bu ilerleme ve gelişmelere rağmen, makine çevirisinin insan çevirisi kadar etkili ve doğru olup olmadığı alanda bir tartışma konusu olmuş ve bu konuya dair çeşitli birçok çalışma yapılmıştır (ör. Haseeb vd., 2025). Özellikle dilin özgün bir şekilde kullanıldığı; metafor, kafiye, kelime oyunları gibi edebi unsurların yoğun bir biçimde kullanılabildiği edebi metinlerin çevirilerinde makine çevirisinin ne durumda olduğu alandaki birçok araştırmannın konusu olmuştur (Thai vd., 2022). Bu çalışmaların birçoğunda edebi metin çevirilerinde yalnızca çevirinin doğruluğu değil, aynı zamanda kaynak metindeki edebi, estetik ve kültürel öğelerin makine çevirisinde korunup korunmadığı da incelenir (AlQbailat vd., 2024). Bu yüzden de makine çevirisinin güncel olarak ne durumda olduğunu denemek için kullanılabilecek en karmaşık ve zengin alanlardan birisi edebi metin çevirileridir. Makine çevirisinin edebi metin çevirilerinde çevirmeni ne ölçüde destekleyebileceğini tartıştığı makalesinde Hadley (2020), makine çevirisinin edebi çeviri için ciddi bir tehdit haline gelmesine daha çok zamanın olduğunu ve makine çevirisinin sadece çevirmenler için yardımcı bir araç olabileceğini savunmuştur.

Makine çevirisinin potansiyelini anlamak için en çok kullanılan yöntemler insan ve makine çevirisini kıyaslamaktır. Özellikle istatistiksel modeller kullanıldığı zaman makine çevirisi sistemleri, bazen anlam ifade etmeyen veya bozuk yapıli cümleler üretebilir; bu hatalar insanlar tarafından kolayca fark edilebilirken günümüzde iki çeviri arasındaki farkı ayırt etmek giderek zorlaşmaktadır (Li vd., 2015). Buna rağmen, güncel çalışmalar özellikle edebi metinlerde makine çevirisinin halen zorlandığı noktalar olduğunu göstermektedir. Konuyla ilgili güncel bir çalışmada Beldjenna (2025) insan çevirisinin edebi tonu, üslup zenginliğini ve duygusal ifadeleri koruma konusunda daha başarılı olduğunu ifade ederken; yapay zekâ destekli makine çevirilerinin, dili akıcı olsa bile genellikle daha mekanik ve sanatsal derinlikten yoksun bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca okurlar, makine çevirisini genellikle deyimlerin yanlış yorumlanması, metaforik anlamların bozulması ve dini ifadeler, geleneksel kıyafetler gibi kültürel unsurların yanlış çevrilmesi nedeniyle ayırt edebilmektedir (Zagood vd., 2021).

Bu çalışma kapsamında da İngilizce-Türkçe dil çiftinde yapay zekâ destekli makine çevirisinin edebi metin çevirisinde güncel potansiyelini ve özellikle makine çevirisinin profesyonel insan çevirisinden ayırt edilebilirliğini anlamak amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada, edebi bir eser olan *Alice Harikalar Diyarında* kitabının bir bölümü hem çevirmen hem de yapay zekâ destekli makine çeviri sistemi ChatGPT tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Ardından Türkiye'deki bir devlet üniversitesindeki İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü 3. sınıf öğrencilerinden oluşan katılımcıların iki çeviriyi kaynak metinle karşılaştırmaları ve hangisinin makine, hangisinin insan çevirmen ürünü olduğunu tahmin etmeleri beklenmiştir. Ayrıca, açık uçlu sorularla katılımcılardan tahminlerini hangi ölçütlere dayanarak yaptıklarını açıklamaları istenmiştir. Bu yöntem sayesinde, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık öğrencilerinin makine çevirisinin edebi metinlerdeki yeterliliği ile ilgili görüşlerini elde etmek ve insan çevirisi ile makine çevirisi arasındaki farkları

değerlendirme kriterlerini belirlemek hedeflenmiştir. Bu araştırma, makine çevirisinin edebi metin çevirisinde mevcut potansiyelini değerlendirmeye katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, makine ve insan çevirisi arasındaki farkların okuyucu algısı üzerindeki etkileri ortaya konarak gelecekte çevirmenlerin ve yapay zekâ destekli makine çevirisi sistemlerinin rolü hakkında öngörüler sunması beklenmektedir.

Araştırma Soruları: Bu araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara cevap bulunmaya çalışılacaktır:

1- Kaynak ve hedef dili bilen katılımcılar, çevirinin kaynağını bilmeden edebi bir metnin insan mı yoksa makine tarafından mı çevrildiğini ayırt edebiliyor mu?

2- Katılımcılara göre makine çevirisi, kültürel göndermeleri, deyimleri ve üslubu insan çevirisine kıyasla ne kadar iyi koruyor?

3- Edebi metin çevirisinde makine çevirisinin güncel potansiyeli nedir?

2. Literatür Taraması

Bu çalışmada ele alınan konunun kapsamını ve önemini daha iyi kavrayabilmek için alan yazında daha önce yapılmış çalışmaların incelenmesi gerekmektedir. Literatürde yer alan çalışmalar, konunun hangi açılardan ele alındığını ve hangi noktalara değindiğini ortaya koymakta ve böylece mevcut araştırmanın dayandığı teorik temeli oluşturmaktadır. Bu nedenle literatürde yer alan bazı çalışmaların genel bir değerlendirmesi sunulmuştur. Çalışmaya yönelik önceki araştırmalarda Fu ve Nederhof (2021) insan ve makine çevirileri arasındaki sistematik farkı açıklamak için Trigram modeli ve BERT tabanlı sınıflandırma kullanarak bir çalışma yürütmüş ve en belirgin farkın sözcük çeşitliliği olduğunu açıklamışlardır.

Fischer ve Laubli (2020), 3 farklı dil çiftinde makine ve insan çevirilerindeki hataları kıyaslamak amacıyla akademik bir metnin çevirilerini 10 profesyonel çevirmenden düzenlemelerini istemişlerdir. Sonuç olarak, Almanca-İngilizce ve Almanca-Fransızca dil çiftlerinde makine çevirisinde ek düzenlemelere daha çok ihtiyaç duyulduğunu, Almanca-İtalyanca dil çiftinde ise makine çevirisinde daha az düzenlemeye ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir.

İnsan ve makine çevirisini kıyaslamak için farklı alanlardaki metinleri kullanarak Muftah (2022), 2 çeviri öğrencisi ile 2 farklı makine çevirisi programının Arapça-İngilizce dil çiftlerindeki çeviri performanslarını 2 uzman çevirmenin çevirilerini referans alarak Sketch Engine yazılımıyla karşılaştırmıştır. Araştırmanın sonucunda makine çevirisi yeterli düzeyde kabul edilmiştir.

Araştırmamıza benzer bir çalışmada Calvo-Ferrer (2023), 119 mütercim ve tercümanlık bölümü öğrencisinin İngilizce-İspanyolca altyazı çevirilerinde insan ve ChatGPT çevirilerini ayırt etme becerilerini incelemiştir. Çalışma sonucunda, öğrencilerin çoğunlukla farkı anlayamadığı fakat düşük

kaliteli altyazıları makineye ait gördükleri ve ayrıca son sınıf öğrencilerin makine ve insan çevirisini ayırt etmede birinci sınıf öğrencilerine göre daha başarılı olduğu ifade edilmiştir.

Makine çevirisinin edebi metindeki yeterlilik düzeyine ilişkin Şahin ve Gürses (2021) çalışmalarında 11 son sınıf çeviri öğrencisi ve 8 profesyonel çevirmenin Charles Dickens'ın *Büyük Umutlar* adlı eserinden bir metni makine çevirisi sonrası düzeltme süreçlerini anket ve röportaj aracılığıyla incelemişlerdir. Makine çevirisinin edebi çeviride şimdilik yeterli olmadığı, fakat gelecekte tutumun değişebileceği sonucunu elde etmişlerdir.

Benzer şekilde başka bir araştırmada Thai vd., (2022) 19 farklı dilde yazılmış 118 dünya edebiyatı romanından seçilen yaklaşık 121 bin paragrafın insan ve Google Translate çevirilerini, profesyonel edebi çevirmenler ve yalnızca İngilizce bilen kişilere inceleyerek karşılaştırmıştır. Profesyonel çevirmenlerin %84 oranla insan çevirisini tercih ettiği çalışma sonucunda, makine çevirisinin kelimesi kelimesine çeviri ve bağlamsal hatalar nedeniyle edebi çevirilerde henüz yeterli olmadığı belirtilmiştir.

Arenas ve Toral (2022), Kurt Vonnegut'un kısa bir hikayesinin İngilizceden Katalanca ve Felemenkçeye yapılan makine çevirilerini, makine çevirisi sonrası düzeltme yapılan çevirilerini ve insan çevirilerini yaratıcılık açısından karşılaştırmıştır. Dört profesyonel çevirmen ve hepsi profesyonel çevirmen olan 5 eleştirmen ile yapılan röportaj sonucunda en yaratıcı çevirinin insan çevirisi olduğu, bunu makine çevirisi sonrası düzeltme yapılan çevirilerin takip ettiği ve en az yaratıcı olanın ise makine çevirisi olduğu belirlenmiştir.

Daha güncel bir çalışmada, Rădoi (2024) *Winnie-the-Pooh* adlı çocuk kitabının DeepL kullanılarak İngilizceden Rumenceye çevrilen makine çevirisini 25 katılımcıya inceleyerek hatalı ve anlaşılması zor olan yerleri işaretlemelerini istemiştir. Okuyucular bazı kısımları akıcı bulurken, pek çok yerde anlam ve üslup sorunları olduğunu ve makine çevirisinin özellikle dilbilgisi ve cümle yapısı açısından geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Edebi metin çevirisinde makine çevirisine yeni bir boyut getiren Dallı vd., (2024) makine çevirisinin bir çevirmenin tarzını öğrenip uygulama noktasında nerede olduğunu anlamak için çevirmen Nihal Yeğinobalı'nın çeviri külliyatını derlem araçları ve Python programlama dili kullanarak özel bir makine çevirisi modeli eğitmişlerdir. Çevirmenin üslubuyla eğitilmiş model İngilizce-Türkçe dil çiftinde eğitilmemiş genel makine çevirisine kıyasla daha kaliteli bir çeviri yapmaya başlamıştır. Sonuç olarak özel eğitilmiş model çevirmenin üslubunu yansıtabilmiştir.

Alice Harikalar Diyarında eserine yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde ise genellikle eserin edebi açıdan incelenmesi, çeviri eleştirisi, çeviri karşılaştırması ön plana çıkmıştır. Örneğin, Hrdličková (2015), derlem araçları kullanarak *Alice Harikalar Diyarında* eserinin biçimsel analizini yapmış ve metindeki dilsel verileri çocuk ile modern edebiyat derlemeleriyle kıyaslamıştır. Çalışma sonucunda, eserde norm dışı dilsel sapmalar ve alışılmadık sözcük tercihleri tespit edilmiştir. Karakterlerin

adlandırılma biçimleri, Alice'i niteleyen sıfatlar ve iç konuşma yöntemleriyle eserin dilbilimsel açıdan özgün bir yapıya sahip olduğu sonucu ortaya konmuştur.

Kaynak esere yönelik bir başka çalışmaya öncülük eden Kumru (2008), *Alice Harikalar Diyarında* eserinin Osman Çakmakçı (2004) ve Nihal Yeğinobalı (1991) tarafından yapılan Türkçe çevirilerini ölçü, para birimi, yiyecekler gibi kültürel öğeler açısından karşılaştırmıştır. İncelemenin sonucunda, metindeki kültürel öğeleri koruyan Çakmakçı'nın çoğunlukla yabancılaştırma, bu öğeleri hedef kültüre uyarlayan Yeğinobalı'nın ise daha çok yerlileştirme yöntemini benimsediği belirtilmiştir.

Bir diğer çalışmada ise Apaydın (2020), *Alice Harikalar Diyarında* eserinde yazar tarafından türetilmiş yeni kelimelerin (neolojizm) üç farklı Türkçe çevirisini incelemiştir. Nihal Yeğinobalı, Erzincan Kına ve Saime Kara'nın çevirilerini karşılaştıran çalışma, kaynak metindeki "un-birthday" (doğum günü dışındaki günler) gibi yapıların Türkçeye nasıl aktarıldığını ve nasıl oluştuğunu ele almıştır. Araştırma sonucunda, her üç çevirmenin de genel olarak kaynak metindeki yapıya sadık kalarak bu yeni kelimeleri hedef dile başarıyla aktardıkları tespit edilmiştir.

Bu çalışmada ele alınan konunun kapsamını ve önemini daha iyi kavrayabilmek için hem insan ve makine çevirisi karşılaştırmalarına odaklanan güncel araştırmalar hem de çalışmanın odağında yer alan *Alice Harikalar Diyarında* eserine yönelik yapılan araştırmalar incelenmiştir. Bahsedilen çalışmaların büyük bir çoğunluğunda özellikle makine çevirisi ile insan çevirisi arasındaki farklılıklara değinilmiş ve makine çevirisinin edebi metinlerdeki kalitesi analiz edilmiştir. Fakat bahsedilen çalışmalarda katılımcıların edebi metinlerde makine ile insan çevirisini ayırt edip edemediklerine yönelik Türkçe-İngilizce dil çiftinde güncel bir çalışma yapılmamıştır. Yine aynı şekilde *Alice Harikalar Diyarında* eserine yönelik yapılan çalışmalar insan çevirisi odaklı olup Türkçe-İngilizce dil çiftinde makine çevirisi üzerine güncel çalışma bulunmamaktadır.

3. Yöntem

Bu çalışma, okurların insan ve makine çevirilerini ayırt etme becerilerini incelemeyi ve edebi çeviride makine çevirisinin potansiyelini görmeyi amaçlayan, nitel verileri kullanan bir araştırmadır. Araştırma, *Alice Harikalar Diyarında* adlı eserden seçilmiş bir paragrafın farklı çevirilerinin katılımcılar tarafından değerlendirilmesi üzerine kurulmuştur. Katılımcılara eserden seçilen metnin profesyonel çevirmen tarafından çevrilmiş insan çevirisi ve ChatGPT tarafından çevrilmiş yapay zekâ destekli makine çevirisi rastgele sırayla sunulmuş ve hangisinin makine çevirisi olduğunu düşündükleri sorulmuştur. Katılımcılara çevirilerin kaynağı belirtilmemiş, metinler yalnızca Çeviri A ve Çeviri B şeklinde sunulmuştur.

3.1. Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları, Türkiye’deki bir devlet üniversitesinde İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümünde okuyan lisans öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın uygulanması için Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu 29.01.2026 tarih ve 398979 sayı ile etik kurul onayı alınmıştır. Katılımcılar 3. sınıf öğrencisi olup hepsi edebi ve metin çevirisine yönelik dersler almıştır. Çalışma, Yazın Çevirisi dersi kapsamında yapılmıştır. Toplamda 23 öğrenci çalışmaya katkıda bulunmuştur. Katılımcıların 12’si erkek, 11’i kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaş aralığı 20-47 olarak belirlenmiş olup ortalama yaş 21’dir.

3.2. Materyaller

Araştırmada kullanılan metin Lewis Carroll’ın *Alice Harikalar Diyarında* eserinin “Yalancı Su Kaplumbağası’nın Hayat Öyküsü” adlı bölümünden seçilen 186 kelimelik İngilizce bir paragraftır. Metin hem dilsel hem de anlamsal olarak zengin yapılar, kelime oyunları ve deyimler içerdiği için seçilmiştir.

3.2.1. Kaynak Metnin Edebi Analizi

İncelenen bölümde üslup bakımından, Lewis Carroll çocuk anlatısının basit cümle yapısını korurken bu yapının içine deyimsele ifadeler ve ironik göndermeler yerleştirmiştir. Böylece metin Viktorya dönemi edebiyatının dilsel ve kültürel özelliklerine göndermede bulunur. Metindeki Alice ile Düşes karakterleri arasında geçen diyalogda Carroll; dil, anlam, ahlak ve toplumsal normlar arasındaki ilişkiyi kaleme almıştır.

Kaynak metinde deyim, mecaz anlam, metafor gibi daha çok edebi metinlerde kullanılan unsurlara yer verilmiştir. Ayrıca eş ve zıt anlamlı kelimeler, söz oyunları gibi unsurlarla metindeki akıcılık ve bağlaşıklık pekiştirilmiştir. Örneğin, metinde geçen “take care of the sense, and the sounds will take care of themselves” ifadesi, sense/sound karşıtlığı üzerinden anlam ve biçim ilişkisi kuran bir deyimdir. “Birds of a feather flock together” ifadesi de aynı türden veya aynı zevklere sahip olanların bir arada bulunacağı anlamına gelen İngiliz kültüründe var olan kalıplaşmış bir ifadedir. Bu ifadeden hemen sonra Alice karakterinin “Only mustard isn’t a bird” diye cevap vermesi kelime oyunu yoluyla anlamsal bir bütünlük kurulmasını sağlamıştır. Ayrıca metinde Viktorya Dönemine ait konuşma biçimine de örnek vardır. Örneğin, Düşes karakterinin “it is” demek yerine “tis” ifadesini sıklıkla kullanması bu duruma örnek gösterilebilir. Çünkü “tis” dönemin edebi dili, karakterin aristokrat üslubu ve ritimsel tercih için kullanılmış bir ifadedir.

Kısaca bu paragraf dilsel, anlamsal, mecazi ve kültürel ifadeler açısından zengin bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle araştırmada kullanılmak üzere bu metin seçilmiştir.

Katılımcılara sunulacak 3 farklı metin vardır:

Kaynak Metin: Lewis Carroll tarafından 1865 yılında kaleme alınmış İngilizce kaynak metin.

İnsan Çevirisi: Profesyonel bir çevirmen olan Kıymet Erzincan Kına'nın çevirdiği ve İthaki Yayınları tarafından 2010'da yayınlanan 147 kelimelik çeviri eser.

Makine Çevirisi: "Bu metni Türkçeye çevir" istemiyle ChatGPT kullanılarak hazırlanan 144 kelimelik makine çevirisi.

Araştırmada kullanılacak metinler ekler bölümünde verilmiştir.

3.2.2. Anket

Veri toplama aracı olarak iki bölümden oluşan bir anket kullanılmıştır:

1. Demografik Bilgiler: Ad, yaş, cinsiyet, edebiyata ilgi düzeyi gibi katılımcılar hakkında temel bilgiler elde etmek için sorulacak soruları içerir.

2. Açık Uçlu Sorular: Katılımcıların hangi çeviriyi makinenin yaptığını düşündüklerini nedenleriyle ifade edecekleri ve her iki çeviri hakkındaki fikir ve değerlendirmelerini detaylandıracakları toplam 7 sorudan oluşan kısım.

4. Veri Toplama Süreci

Çalışma, Türkiye'deki bir devlet üniversitesinde İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümünde okuyan 3. Sınıf öğrencilerine yazın çevirisi dersi kapsamında yapılmıştır. Katılımcılara çalışmanın amacı ve içeriği anlatıldıktan sonra metinler ile anket sunulmuştur. Metinler kaynak metin, Çeviri A ve Çeviri B şeklinde hazırlanmış olup bunlardan Çeviri A insan çevirisi, Çeviri B ise makine çevirisidir. Anket demografik bilgiler ve açık uçlu sorular olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Çalışmanın yapıldığı gün ve saatte sınıfta bulunan 24 öğrencinin 23'ü çalışmaya gönüllü olarak katılmaya onay vermiş ve katkıda bulunmuştur. Bir katılımcı anketi tamamlamadığı için analiz dışında tutulmuştur. Veri toplama süresi yaklaşık olarak 60 dakika sürmüştür. Veri toplama işleminin ardından katılımcıların anket kağıtları toplanmıştır ve veri analiz süreci için cevaplar değerlendirilmeye başlanmıştır.

5. Veri Analizi

Araştırmada elde edilen veriler, açık uçlu sorulardan oluşan anket aracılığıyla toplanmıştır. Katılımcıların cevapları nitel veri analizine tabi tutulmuş ve veriler tematik analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Tematik analiz, bir veri kümesinde tekrar eden fikirleri aramayı içeren, nitel verileri analiz etmeye yönelik bir yöntemdir (Riger and Sigurvinsdottir, 2016). Öncelikle katılımcıların makine çevirisi ile insan çevirisini ayırt edip edemediklerine bakılmıştır. Katılımcılardan kaç tanesinin makine çevirisini doğru tahmin ettiği incelenmiştir. Ardından bir Excel dosyasında katılımcıların Çeviri A ve

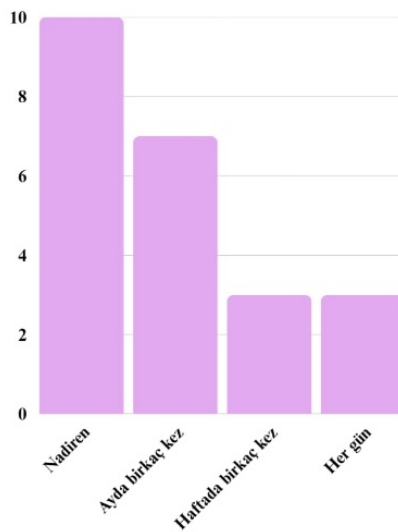
Çeviri B'ye yönelik yorum ve ifadeleri kodlanıp benzer anlamlar taşıyan ifadeler bir araya getirilerek ana ve alt temalar oluşturulmuştur. Makine çevirisini ayırt etme temasında genel kodlar birebir çeviri, yapaylık, deyim hatası, anlam kopukluğu olarak belirlenmiştir. Çevirilerde başarılı bulunan yönler temasında duygu, kültürel öğeler, deyimler, kelime seçimleri, doğallık, akıcılık gibi kodlar ön plana çıkmıştır. Çevirilerde zayıf bulunan yönler teması için genel kodlar zayıf çeviri, yapaylık, kültürel öğelerde eksiklik, birebir çeviri olarak belirlenmiştir. Katılımcıların açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar bu kodlama sayesinde değerlendirilmiştir. Bu süreçte veriler, makine çevirisinin edebi çevirideki mevcut potansiyeline ilişkin ortak eğilimleri ortaya koymak amacıyla yorumlanmıştır.

6. Bulgular

Bundan sonraki kısımda katılımcıların anket sorularına verdiği cevaplar tematik analiz yöntemiyle değerlendirilecektir. Anketin ilk kısmı demografik bilgilerden oluşmaktadır. Bu aşamada katılımcılar toplam 5 soruya cevap vermiştir. İlk soruda ad ve soyadlarını veren katılımcıların kimlikleri etik kurallar gereği gizli tutularak katılımcılara numara verilmiştir. İkinci soruda ise katılımcılar cinsiyet bilgilerini paylaşmıştır. Toplam 23 katılımcının 12'si erkek, 11'i kadınlardan oluşmaktadır. Demografik bilgilerin üçüncü sorusunda katılımcılardan yaş bilgilerine cevap vermeleri beklenmiştir. Sonuç olarak yaşça en küçük katılımcı 20, en büyük katılımcı 47 yaşında olup katılımcıların yaş aralığı 20-47 olarak belirlenmiştir.

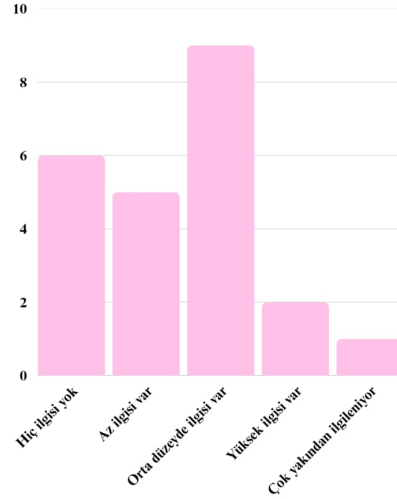
Dördüncü soruda katılımcılara edebi metin çevirisinde insan ile makine çevirisini ayırt etmeleriyle bir ilişkisi olup olmadığını anlamak amacıyla kitap okuma sıklıkları sorulmuştur. 23 katılımcının 10'u nadiren, 7'si ayda birkaç kez, 3'ü haftada birkaç kez ve 3'ü de her gün kitap okuduklarını belirtmiştir.

Şekil 1. Katılımcıların kitap okuma sıklığı

Demografik bilgilerde son soru olan beşinci soruda ise dördüncü soruyla aynı amaç doğrultusunda katılımcıların edebiyata olan ilgi düzeyleri sorulmuştur. Sonuç olarak 23 katılımcıdan 6'sı hiç ilgisinin olmadığını, 5'i az ilgisinin olduğunu, 9'u orta düzeyde ilgisinin olduğunu, 2'si yüksek ilgisinin olduğunu ve yalnızca 1'i edebiyatla çok yakından ilgilendiğini söylemiştir.

Şekil 2. Katılımcıların edebiyata olan ilgisi

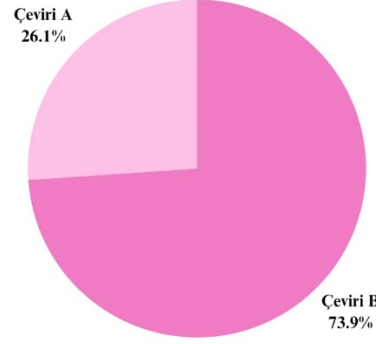

Anketin ikinci kısmı ise açık uçlu sorular içermektedir. Bu kısımda toplam 7 adet soru sorularak katılımcıların Çeviri A ve Çeviri B hakkındaki görüşleri alınmıştır.

6.1. Çevirileri Ayırt Edebiliyor Muyuz?

İlk soruda çalışmanın temel amacı doğrultusunda katılımcılara Çeviri A ve Çeviri B'den hangisinin makine çevirisi olduğunu tahmin etmeleri ve tahminlerini hangi doğrultuda yaptıkları sorulmuştur. Daha önce belirtildiği gibi Çeviri A insan çevirisi ve Çeviri B makine çevirisidir. 23 katılımcının 17'si (%73,9) Çeviri B makine çevirisidir derken, 6 katılımcı (%26,1) Çeviri A makine çevirisidir diye tahmin etmiştir.

Şekil 3. Katılımcıların hangi çevirinin makine çevirisi olduğu yönündeki düşünceleri

Çeviri B'nin makine çevirisi olduğunu düşünen 17 katılımcının belirttiği nedenler incelendiğinde birebir çeviri, yapaylık, sözcük seçimleri, deyim hatası, anlam kopukluğu, akıcı değil, anlamsal hata, düz yazı gibi, duygu eksikliği gibi kodlara ulaşılmıştır. Çeviri A'nın makine çevirisi olduğunu düşünen 6 katılımcının belirttiği nedenlerde ise çeviri hatası, kelime kullanımı, robotik ton, cümle dizilişi, duygu eksikliği gibi kodlar saptanmıştır.

Örneğin çeviri B'nin makine çevirisi olduğunu düşünen Katılımcı 15 nedenini şu şekilde ifade etmiştir:

“A'nın insan çevirisi, B'nin makine çevirisi olduğunu düşünüyorum. “Birds of a feather flock together” cümlesinin kaynaktaki kelime oyununa uyması için “it ulur, birbirini bulur” olarak çevirmesi benim için ele veren şey oldu.”

Yine aynı şekilde Çeviri B'nin makine çevirisi olduğunu düşünen Katılımcı 12 fikirlerini şöyle ifade etmiştir:

“Çeviri B'nin makine çevirisi olduğunu düşünüyorum. Cümleleri, A'nın çevirisine göre daha doğrudan. Kelime kelime çeviriyi sürekli yapmış. Devrik cümle yapısından kaçınmış. Bu yüzden anlamsal olarak yanlışlıklar ve eksiklikler var.”

Kelime seçimlerine dikkat çeken Katılımcı 16 ise şunu belirtmiştir:

“Çeviri B'nin makine çevirisi olduğunu düşünüyorum. Çünkü Çeviri A okuduğumda daha doğal hissettiriyor. Ayrıca makine çevirisinin huyu suyu, sipsivri, kıssadan hisse minvalinde ifadeler kullanacağını düşünmüyorum. A'nın okuması B'ye göre daha akıcı olduğu düşüncesindeyim”.

Çeviri A'nın yani aslında insan çevirisinin makine çevirisi olduğunu düşünen 6 katılımcıdan biri olan ve her gün kitap okuduğunu ve edebiyatla çok yakından ilgilendiğini belirten Katılımcı 14 ise nedenlerini şöyle ifade etmiştir:

“Çeviri A makine, Çeviri B insan çevirisidir. Çeviri B edebi dili daha yüksek. Mecaz, deyim gibi kalıplar kullanılmış. İnsanda daha fazla his uyandırıyor.”

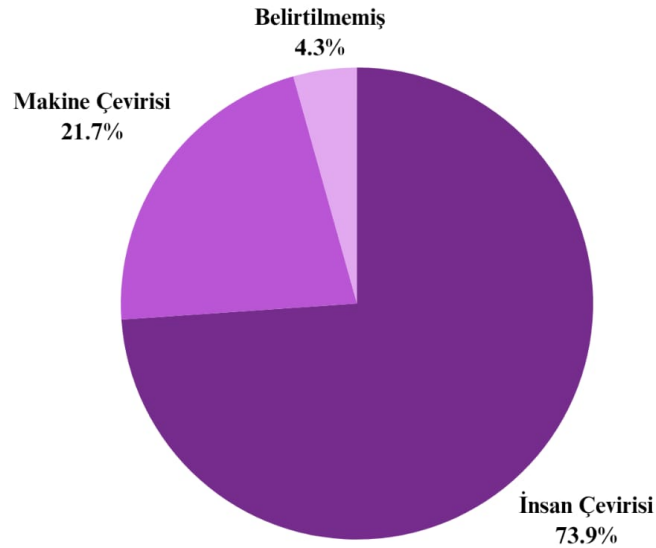
Çeviri A'nın makine çevirisi olduğunu düşünen bir başka öğrenci olan Katılımcı 7 ise şöyle bir ifade kullanmış:

“A’da cümlelerin dizilişi ve kelime kullanımı yapay duruyor.”

6.2. İnsan Çevirisi Mi Makine Çevirisi Mi Daha İyi?

İkinci soruda katılımcılara Çeviri A ve Çeviri B’den hangisini tercih ettiklerini ve nedenlerini belirtmeleri istenmiştir. Toplam 17 katılımcı Çeviri A’yı tercih ederken, 5 katılımcı Çeviri B’yi tercih etmiş ve 1 katılımcı herhangi bir tercih belirtmemiştir.

Şekil 4. Katılımcıların tercih ettikleri çeviri dağılımı

Çeviri A’yı tercih edenlerin nedenleri incelendiğinde duygu, insancıl, edebi, deyimler, üslup, kültürel öğeler, doğallık, kelime seçimleri, akıcılık gibi kodlara ulaşılmıştır. Çeviri B’yi tercih edenlerin

nedenleri analiz edildiğinde ise üslup, okunabilirlik, anlaşılabilirlik, akıcılık, kültürel öğeler gibi kodlar ön plana çıkmıştır.

Örneğin Çeviri A'yı tercih eden Katılımcı 22 nedenini şu şekilde ifade etmiştir:

“Çeviri A'yı tercih ediyorum çünkü kültürel öğeler bakımından daha akıcı ve kültürümüze daha yakın. A'daki deyimler daha iyi ve kulağa güzel geliyor. Ayrıca metne iyi entegre edilmiş. Üslup olarak da A, B'ye göre daha iyi.”

Katılımcı 9 ise şu şekilde tercihini belirtmiştir:

“A çevirisini tercih ediyorum. A çevirisindeki ifadeler daha doğal ve kültürümüzü yansıtıyor; daha edebi, akıcı. B çevirisi daha teknik çeviri gibi.”

Çeviri A'nın makine çevirisi olduğunu düşünen ve Çeviri B'yi tercih eden Katılımcı 14 ise nedenini şöyle ifade etmiştir:

“Çeviri B daha akışkan ve doğal, edebi kalıplar da kullanılmış.”

6.3. Çevirilerin Başarılı Yönleri

Üçüncü soruda ise katılımcılara insan çevirisinde başarılı buldukları yönlerin neler olduğu sorulmuştur. Cevaplar analiz edildiğinde duygu, kültürel öğeler, deyimler, kelime seçimleri, devrik cümleler, edebi, birebir çeviri değil, doğallık, akıcılık, betimleme, noktalama işaretleri gibi kodlar ön plana çıkmıştır.

Katılımcı 13 Çeviri A'da başarılı bulduğu yönleri şöyle ifade etmiştir:

“Bazı yerlerde duyguyu fazla vermesi, güzel betimlemeler yapması, noktalama işaretlerinin yerinde kullanılması”

Katılımcı 5 ise şu şekilde belirtmiştir:

“Atasözü ve deyimlerin yerinde kullanılması, devrik cümlelerle edebi anlatımın desteklenmesini örnek verebilirim.”

Makine çevirisinde başarılı buldukları yönlerin sorulduğu dördüncü soruda ise anlam, bağlam uygun olmasa da uygun atasözü, okunabilirlik, anlaşılabilirlik, doğru çeviri gibi kodların ön planda olduğu fark edilmiştir.

Örneğin Katılımcı 3 Çeviri B'de başarılı bulduğu yönleri şöyle ifade etmiştir:

“Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş deyimi oraya iyi uymuş (verilen cevabın uyumsuzluğunu saymazsak). Genel dili iyi, betimlemeleri doğru (çoğu zaman)”

6.4. Çevirilerin Zayıf Yönleri

Beşinci soruda ise bu sefer katılımcılara insan çevirisinde zayıf buldukları yönler sorulmuştur. Cevaplar incelendiğinde genel olarak hatalı kelime seçimi, ağır kelimeler, fazla kelime tekrarı, yapı değişikliği, zayıf yön yok gibi kodlara ulaşılmıştır.

Katılımcı 16 Çeviri A'da zayıf bulduğu yönleri şöyle açıklamıştır:

“Kuşu köpek diye çevirmiş, ısırır acıtır diye çevirmiş. İt ulur birbirini bulur ifadesi de bana agresif geldi.”

Makine çevirisinde zayıf buldukları yönleri belirttikleri altıncı soruda ise duyguda zayıflık, yapaylık, kültürel öğelerde zayıflık, birebir çeviri, makine kokuyor, edebi değil, bağlam kopukluğu gibi kodlar ön plana çıkmıştır.

Katılımcı 22'nin bu soruya cevabı aşağıdaki şekildedir:

“Kültürel öğeleri aktarma konusunda zayıf kalıyor. Deyim tercihleri zayıf. Çeviri yapay hissettiriyor.”

Katılımcı 12 ise Çeviri B'de zayıf bulduğu yönleri şöyle ifade etmiştir:

“Birebir çeviri yüzünden istenen mesajı aktaramaması zayıf bulduğum en büyük yön. Deyim seçimi iyi olmadığı için sonrasında gelen konuşma anlamsız kalmış. Çok düz çevirdiği için metin sıkıcı bir hal almış. Okuması doğal gelmiyor.”

6.5. Makine Çevirisinin Geleceği

Açık uçlu kısımdaki son soruda ise katılımcılardan gelecekte edebi metin çevirilerinde makine çevirisi insan çevirisinin yerini alıp alamayacağı yönündeki fikirlerini belirtmeleri istenmiştir. Bu soruda katılımcıların genel düşüncesi yakın gelecekte böyle bir durumun mümkün olmadığı yönündeyken, bazı katılımcılar makine çevirisinin insan çevirisinin yerini alabileceği yönünde fikir belirtmiştir. Yapay zekâ ile makine çevirisinin hızla geliştiği ve bu yüzden yakın gelecekte olmasa da ileri zamanlarda makinenin insan çevirisinin yerini alma ihtimalinin olduğunu düşünen katılımcılar olduğu gibi, bazı katılımcılar makine çevirisi kesinlikle insan çevirisinin yerini alamaz diye düşünmektedir.

Katılımcı 17 bu konuda görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

“Eğer bugün ayırt etmekte zorlanıyorsak ileride daha tehditkâr bir yere sahip olacaktır.”

Çeviri A için makine çevirisidir diyen Katılımcı 7'nin cevabı ise şöyledir:

“Tabii ki. Eminim şu an bile bu anketi yanlış olarak dolduranlar var (belki ben bile) bu da biz her ne kadar çeviri öğreniyor olsak da bizim bile makine/insan çevirisini ayırt edemediğimizi gösterir.”

Duygunun insani bir özellik olduğuna vurgu yapan Katılımcı 8 ise bu konuda şöyle düşündüğünü belirtmiştir:

“Sanmıyorum. Çünkü evrende duygu aktarımı konusunda insandan daha gelişmiş canlılar bulmak neredeyse imkânsızdır. Ancak şu var: yapay zekâ çeviri konusunda ufak yardımlarda bulunabilir.”

Edebi metinlerde makine çevirisinin insan çevirisinin yerini alamayacağını düşünen katılımcılardan olan Katılımcı 11 ve Katılımcı 23’ün fikirleri ise sırasıyla şöyledir:

“Yerini alabileceğini düşünmüyorum, edebi metinler insan duygusunu en çok içeren ve yansıtan türler olduğu için makine çevirisinin bunu doldurması zordur. Gittikçe gelişip bazılarının tercihi olabilir elbet ama önemli bir tehdit olarak görmüyorum.”

“Yakın gelecekte pek mümkün olacağını düşünmüyorum. Çünkü yapay zekâ şu an hem metni takip edip hem de uygun söz sanatlarını kullanmada ve hem kaynak hem hedef kültürü tanımakta yetersiz.”

Özetle edebi metinlerde makinenin insan çevirisinin yerini almasını mümkün gören katılımcılar bunu yapay zekânın sürekli olarak gelişmesine bağlamaktadır. Bazı katılımcılara göre şu an gerçekte ayırt edemediğimiz tarzda resim ve video bile üreten yapay zekânın insani duygular, bağlam, mizah gibi konularda kendini geliştirirse edebi metin çevirisinde de insan çevirisi gibi çevirebilecek hale gelebileceği düşünülmektedir. Öte yandan, bir makinenin ne kadar gelişirse gelişsin duygu, kültür, deyim, bağlam, söz sanatları gibi unsurların çevirisini bir insan gibi yapamayacağını, bu yüzden şu anlık bir tehdit olmadığını düşünen katılımcılar da mevcuttur.

7. Tartışma

Bu bölümde çalışmanın araştırma sorularına cevap bulunmaya çalışılacak ve elde edilen bulguların ne anlama geldiği ile mevcut literatürle ilişkisi değerlendirilecektir.

Araştırmanın neticesinde kaynak ve hedef dili bilen katılımcıların büyük çoğunluğunun makine ve insan çevirisini ayırt edebildiği görülmüştür. Bu durum, edebi metin türlerinde makine çevirilerinin hâlâ profesyonel insan çevirilerine kıyasla daha mekanik bir yapıda üretildiğini, duygu konusunda insan çevirisi kadar başarılı olmadığı için ayırt edilebildiğini göstermektedir. Bu durum, mütercim ve tercümanlık öğrencilerinin insan ve ChatGPT tarafından yapılan altyazı çevirilerini büyük oranda ayırt ettikleri sonucunu elde eden Calvo-Ferrer’in (2023) çalışmasına paralel bir bulgu ortaya koymaktadır. Ayrıca söz konusu araştırmaya benzer şekilde, bu çalışmada katılımcılar düşük kaliteli buldukları çeviri kısımlarının makine çevirisine ait olduğunu düşünmüşlerdir. Bu durum katılımcıların yeterli bulmadıkları çevirileri bir makinenin yapabileceği varsayımında bulunduklarını gösterirken daha kaliteli buldukları çevirinin ise bir insan tarafından yapılmış olabileceği düşüncesine sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu insan çevirisi olduğunu tahmin ettikleri çeviriyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Benzer şekilde, literatürde incelenen bir diğer çalışmada Thai vd. (2022), edebi eserlerden seçilen paragrafların insan ve makine çevirisini karşılaştıran çevirmenler büyük oranla insan çevirisini tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar, insan çevirisini tercih etme nedenlerinin en çok duygu aktarımı, bağlama göre çeviri yapılması, kültürel öğelerin daha başarılı aktarılması olduğunu ifade etmişlerdir. Thai vd. (2022) çalışmasına paralel şekilde makine çevirisinde ise çok fazla kelimesi kelimesine çeviri yapıldığını ve bağlamsal hatalar olduğunu belirtmişlerdir. Söz konusu çalışmada bağlamsal hataların yalnızca makine çevirisi aracı olan Google Translate'in kullanılmasından kaynaklanmasını söylemek mümkündür. Fakat bu çalışmada yapay zekâ aracının kullanılmasına rağmen çeviride bağlamsal sorunların olması, makinelerin güncel olarak belirli bir yönlendirme olamadan içerik ve bağlam takibi yapmakta zorlandığını göstermektedir. Bu durum, Rădoi'nin (2024) makine çevirisinde gramer ve yapısal iyileştirme gerekliliğine dair vurgusuna katılarak sistemlerin bağlamsal analizi derinleştirecek ve anlam odaklı çeviri üretecek şekilde geliştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların çeviriler hakkında yaptıkları genel değerlendirmeler ile çevirilerdeki başarılı ve zayıf buldukları yönler hakkındaki düşünceleri neticesinde, makine çevirisinin kültürel göndermeleri, üslubu, deyimleri insan çevirisine kıyasla daha düşük bir başarıyla koruduğu yorumunu yapmak mümkündür. Katılımcıların büyük çoğunluğu makine çevirisinde zayıf buldukları yönleri kültürel öğeleri aktarma konusunda “zayıf çeviri, deyim tercihi iyi değil, çeviride bağlam kopukluğu var” gibi sebeplerle açıklamıştır. İnsan çevirisinde başarılı buldukları yönler ise “duygu aktarımı, kelime seçimleri, deyimsele ifadeler, akıcılık, kültürel öğelerin aktarımı” gibi unsurlarla açıklanmıştır. Bu durum da aslında en yaratıcı çevirinin insan ve en az yaratıcı çevirinin makine çevirisi olduğu sonucunu elde eden Arenas ve Toral'ın (2022) çalışmasıyla paralel olarak örtüşmektedir. Verilen cevaplar güncel olarak edebi metinlerde makine çevirisinin bu unsurları insan çevirisi kadar iyi koruyamadığını göstermektedir. Bu bulgu, makine çevirisinin insan çevirisine kıyasla yeterli düzeyde olduğunu belirten Muftah'ın (2022) çalışmasından farklı bir sonuç ortaya koymuş gibi görünmekte fakat söz konusu çalışmada kullanılan metinlerin çeşitli alanlardan seçilmiş metinler olması, makine çevirisinin başka tür metinlerde edebi metinlere kıyasla daha kaliteli sonuçlar verdiğini işaret etmektedir. Bu da, makine çevirisinin edebi çevirilerde şimdilik yeterli olmadığı fakat gelecekte tutumun değişebileceği sonucunu elde eden Şahin ve Gürses'in (2021) çalışmasıyla paralel bir sonuç ortaya koymaktadır. Fakat Şahin ve Gürses'in çalışmalarını yaptıkları dönemde, bu çalışmada kullanılan ChatGPT gibi yapay zekâ programları henüz yoktu ve ayrıca söz konusu çalışmada makine çevirisi düzeltme yapılarak kullanılmıştı. Bu çalışmada ise yapay zekânın çevirisi hiçbir düzeltme yapılmadan katılımcılara sunulmuş ve katılımcıların yaklaşık %26'sı makine çevirisini ayırt edip tahmin etmekte zorlanmıştır. Bu durum çoğunluk olmasa bile her iki dile yeterli düzeyde hakim olan bazı katılımcıların düzeltme yapılmayan ham yapay zekâ çevirisini

yeterli gördüklerini ve ilerleyen dönemlerde yapay zekânın gelişmesiyle birlikte insan çevirisinden ayırt etmekte zorlananların sayısının artabileceğini göstermektedir.

Elde edilen tüm bulgular bütüncül olarak değerlendirildiğinde, edebi metin türlerinde makine çevirisinin güncel potansiyelinin profesyonel insan çevirisine kıyasla henüz daha düşük olduğunu söylemek mümkündür. Fakat makine çevirisini ayırt etmekte zorlanan ve makine çevirisini tercih eden bazı katılımcıların olması göz önüne alındığında, yapay zekânın gelişmesiyle, çevirmesi için farklı istemlerin kullanılmasıyla, edebi çeviride yapay zekâ araçlarının eğitilmesiyle ileride farklı sonuçlar elde edilebilir. Bu konuda katılımcıların geleceğe yönelik tutumları incelendiğinde iki temel görüş ortaya çıkmaktadır. Bazı katılımcılar teknolojinin hızla gelişmesiyle yakın gelecekte olmasa bile ileride makine çevirisi edebi metinleri bir insan kadar iyi çevirebileceğini düşünürken, katılımcıların büyük çoğunluğu teknolojik gelişmeler ne kadar hızlı olursa olsun bir makinenin duygu, kültür, deyim, bağlam gibi unsurları bir insan gibi anlayıp aktaramayacağını ifade etmektedir.

8. Sonuç

Edebi metin çevirilerinde makine çevirisinin Türkçe-İngilizce dil çiftinde güncel potansiyelini görmeyi amaçlayan bu çalışmada, *Alice Harikalar Diyarında* adlı eserden deyim, kültürel öğeler, metafor, kelime oyunları gibi edebi unsurlar bakımından zengin olan yaklaşık 200 kelimelik bir metin seçilmiştir. İngilizce kaynak metin ile metnin hem profesyonel insan çevirisi hem de ChatGPT'nin çevirdiği makine çevirisi 3. sınıf mütercim ve tercümanlık öğrencilerine Çeviri A ve Çeviri B olarak sunulmuştur. Katılımcılar kaynak metin ile çeviri metinleri okuyup karşılaştırarak açık uçlu sorulardan oluşan ankette çeviriler hakkında genel değerlendirmeler yapıp hangi çevirinin makine çevirisi olduğunu düşündüklerini nedenleriyle açıklamışlardır. Ayrıca gelecekte edebi metin türlerinde makine çevirisinin insan çevirisinin yerini alıp alamayacağına yönelik fikirlerini sunmuşlardır.

Sonuç olarak, katılımcıların yaklaşık %74'ü makine çevirisini doğru tespit etmiş ve birebir çeviri, robotik ton, duygu eksikliği, yapaylık, deyim hatası gibi unsurları sebep olarak göstermişlerdir. Katılımcıların %74'ü insan çevirisi olan Çeviri A'yı tercih ettiklerini söylemişler ve doğal olması, kelime seçimleri, bağlama uygunluk, deyim ve kültürel ifadelerin aktarımı gibi unsurları sebep olarak göstermişlerdir. Kısaca, güncel olarak makine çevirisinin edebi metinlerde profesyonel bir çevirmenin yerini tutmadığını, özellikle bağlam, duygu, kelime oyunları gibi noktalarda makine çevirisinin eksik kaldığını ve bu yüzden ayırt edilebilir olduğunu söylemek mümkündür.

Fakat teknolojinin hızla geliştiği günümüz dünyasında yapay zekâ destekli makine çevirisinin de yakın gelecekte gelişip eksik olduğu bu noktalarda ne noktaya geleceği araştırmaya açık bir konudur. Ayrıca bu çalışmada makine çevirisi için ChatGPT'ye sadece “bu metni Türkçeye çevir” istemi verilmiş ve mevcut koşullardan dolayı kısa bir metin kullanılmıştır. Metnin uzunluğu, içeriği, çevirinin dil yönü, ChatGPT'ye verilen istem değiştiğinde sonucun ne olacağı başka çalışmaların konusu olabilir.

Kaynakça

- Al-Kaabi, M. H., AlQbailat, N. M., Badah, A., Ismail, I. A., & Hicham, K. B. (2024). Examining the cultural connotations in human and machine translations: A corpus study of Naguib Mahfouz's Zuqāq Al-Midaqq. *Journal of Language Teaching and Research*, 15(3), 707–718. <https://doi.org/10.17507/jltr.1503.03>
- Apaydın, T. (2020). Neolojizm çevirileri üzerine bir inceleme: Alice's Adventures in Wonderland ve Through the Looking Glass örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(73).
- Beldjenna, A. (2025). A comparative analysis of AI and machine translation versus human translation of English literary works. *Journal of Languages & Translation, Special Issue*, 121-133.
- Benvenuti, M., Cangelosi, A., Weinberger, A., Mazzoni, E., Benassi, M., Barbaresi, M., & Orsoni, M. (2023). Artificial intelligence and human behavioral development: A perspective on new skills and competences acquisition for the educational context. *Computers in Human Behavior*, 148, 107903. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2023.107903>
- Calvo-Ferrer, J. R. (2023). Can you tell the difference? A study of human vs machine-translated subtitles. *Perspectives*, 1–18. <https://doi.org/10.1080/0907676x.2023.2268149>
- Carroll, L. (1907). *Alice's Adventures in Wonderland*. Cassell and Company.
- Carroll, L. (2010). *Alice Harikalar Diyarında* (K. E. Kına, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Clegg, M. (2024). *The role of AI in continuous improvement*. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4892199>
- Dalh, H., Dursun, O., Güngör, T., Gürses, S., Hodzik, E., Şahin, M., & Yirmibeşoğlu, Z. (2024). Giving a translator's touch to the machine: Reproducing translator style in literary machine translation. *Palimpsestes*, 38. <https://doi.org/10.4000/12sp6>
- Fischer, L., & Läubli, S. (2020). What's the difference between professional human and machine translation? A blind multi-language study on domain-specific MT. *arXiv (Cornell University)*, 215–224. <https://arxiv.org/pdf/2006.04781>
- Fu, Y., & Nederhof, M.-J. (2020). *Automatic Classification of Human Translation and Machine Translation: A Study from the Perspective of Lexical Diversity*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/351735550_Automatic_Classification_of_Human_Translation_and_Machine_Translation_A_Study_from_the_Perspective_of_Lexical_Diversity

- Guerberof-Arenas, A., & Toral, A. (2022). Creativity in translation. *Translation Spaces*, 11(2), 184–212. <https://doi.org/10.1075/ts.21025.gue>
- Hadley, J. (2020). Literary machine translation: Are the computers coming for our jobs? *Counterpoint*.
- Haseeb, N. M., Akbar, N. D. M., & Abbasi, N. W. S. (2025). Machine Translation vs. Human Translation: A Comparative Study of Translation Quality. *Social Science Review Archives.*, 3(1), 885–894. <https://doi.org/10.70670/sra.v3i1.375>
- Hrdličková, J. (2015). A corpus stylistic perspective on Lewis Carroll’s “Alice’s Adventures in Wonderland.” *Charles University Digital Repository*.
<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/84093>
- Kumcu, A. (2007). Alice çeviri diyarında: Kültürel motifler açısından karşılaştırmalı bir çeviri eleştirisi. *Translation Studies*.
- Li, Y., Wang, R., & Zhao, H. (2015). A machine learning method to distinguish machine translation from human translation. *Proceedings of the 29th Pacific Asia Conference on Language, Information and Computation (PACLIC 29)*, 354-360.
- Muftah, M. (2022). Machine vs human translation: a new reality or a threat to professional Arabic–English translators. *PSU Research Review*. <https://doi.org/10.1108/prr-02-2022-0024>
- Rădoi, A. (2024). Literal or literary machine translation? Case study: Winnie-The-Pooh. *Romanian Journal of English Studies*, 21(1), 142–152. <https://doi.org/10.2478/rjes-2024-0014>
- Riger, & Sigurvinsdottir, (2016). Thematic analysis. *Handbook of methodological approaches to community-based research: Qualitative, quantitative, and mixed methods*, 33-41.
- Şahin, M., & Gürses, S. (2021). English-Turkish Literary Translation through Human-Machine Interaction. *Tradumàtica Tecnologies De La Traducció*, 19, 171–203. <https://doi.org/10.5565/rev/tradumatica.284>
- Thai, K., Karpinska, M., Krishna, K., Ray, B., Inghilleri, M., Wieting, J., & Iyyer, M. (2022). Exploring Document-Level Literary Machine Translation with Parallel Paragraphs from World Literature. *Proceedings of the 2021 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing*, 9882–9902. <https://doi.org/10.18653/v1/2022.emnlp-main.672>
- Wang, H., Wu, H., He, Z., Huang, L., & Church, K. W. (2021). Progress in machine translation. *Engineering*, 18, 143–153. <https://doi.org/10.1016/j.eng.2021.03.023>
- Zagood, M. J., Al-Nuaimi, A., & Al-Blooshi, A. (2021). Man vs machine: A comparison of linguistic, cultural, and stylistic levels in literary translation. *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*, 4(2), 70-77. <https://doi.org/10.32996/ijllt.2021.4.2.10>